

УДК 504

Оксана Потіха, к.іст.н.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: НАСЛІДКИ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ

Oksana Potikha, PhD

Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ukraine

THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: CONSEQUENCES FOR THE ENVIRONMENT

Крім найочевидніших наслідків російської збройної агресії в Україні, таких як загибель людей, знищення інфраструктури, загальної руйнації, війна призводить до катастрофічного погіршення екологічної ситуації в країні. Починаючи з лютого 2014 р. серйозне занепокоєння викликав стан довкілля Донбасу – найбільш техногенно навантаженого регіону України та Європи. Повномасштабна війна Росії, що розпочалася 24 лютого 2022 р., є порушенням усіх існуючих норм міжнародного права щодо охорони природи, сталого розвитку, гуманітарного права, основних норм моралі та принципів людського співіснування.

Бойові дії на території Чернігівської, Сумської, Харківської, Херсонської, Миколаївської, Запорізької, Донецької, Луганської, Київської областей вже сьогодні мають серйозні екологічні наслідки. Це хімічне та радіаційне забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів та ґрунтів, підтоплення і виведення з ладу значних площ сільськогосподарських угідь, втрата лісових масивів, завдано шкоди об'єктам природно-заповідного фонду, порушено баланс екосистем. Довкілля і надалі залишається непомітною жертвою війни.

Джерелом підвищеної небезпеки для довкілля є руйнування об'єктів металургійної та хімічної промисловості, яке призводить до вибухів складів та сховищ токсичних або сильнодіючих отруйних речовин та їх потрапляння у навколишнє середовище. Наслідки руйнувань під час бойових дій таких промислових гігантів, як Азовсталь, Авдіївський коксохімічний завод, Лисичанський нафтопереробний завод, Сумихімпром та інших виробництв становлять серйозну небезпеку для довкілля.

Найбільш поширеною категорією стратегічних об'єктів, що піддаються цілеспрямованим обстрілам, і, водночас, стали об'єктами техногенної небезпеки, є сховища паливно-мастильних матеріалів. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, за перший місяць війни було пошкоджено та зруйновано більше шестидесяти нафтобаз та інших сховищ паливно-мастильних матеріалів більшості областей України, токсичні продукти відкритого горіння на яких стали джерелом забруднення довкілля. З початку повномасштабного вторгнення російські атаки на нафтосховища завдали шкоди атмосферному повітрю України на 49,3 млрд грн. За даними оперативного штабу з фіксації екозлочинів Держекоінспекції такі збитки розраховані за 40 випадками атак на нафтосховища (Міндовкілля, 2022). Внаслідок російських обстрілів

мережі газотранспортної системи України відбувається неконтрольоване горіння природного газу, та, як результат – забруднення атмосферного повітря залповим викидом забруднюючих речовин. Отже, масштабні пожежі на інфраструктурних та промислових об'єктах призводять до отруєння повітря особливо небезпечними речовинами, які можуть переноситися повітряними масами на великі відстані.

Відомості про захоплення росіянами Чорнобильської та Запорізької атомних електростанцій 14 березня сколихнули світ. Окупанти підірвали частину боєприпасів на майданчику захопленої ЗАЕС – найбільшого ядерного об'єкту в Європі та третьої атомної електростанції у світі за своєю потужністю. ЧАЕС нині перебуває під контролем української влади, проте ситуація на ЗАЕС, яка перебуває під контролем окупантів, продовжує залишатися загрозливою для світової радіаційної безпеки.

Увагу екологів нині привертає хімічне забруднення ґрунтів, що потребують розмінування, рекультивациі та відновлення. За інформацією Організації об'єднання націй Україна належить до числа країн з найбільшою мінною проблемою, що потребує негайного реагування. Важливо, що вплив вибухів на довкілля не залежить від мети їх використання. Шкода для навколишнього середовища під час знешкодження нерозірваних боєприпасів ніяк не менша, ніж під час реальних бойових дій.

Вибухи та згорання боєприпасів призводять до численних лісових пожеж, що спричиняють втрату лісових масивів та лісозахисних насаджень у регіонах. Так, у результаті цілеспрямованих ворожих обстрілів реактивною артилерією у березні 2022 р. у західній частині Чорнобильської зони загальна площа території, пройденої вогнем, становила понад 7600 га (УПГ, 2022). За більш ніж півроку повномасштабної війни постраждало 3 млн га українських лісів. Майже 200 тис. км² лісових площ потенційно потребують очищення через мінування та забруднення вибухонебезпечними залишками (WWF, 2022). У лісах переміщується важка військова техніка, локалізуються військові підрозділи та ведуться бойові дії. Це призводить до їх масштабного забруднення боєприпасами та замінування.

Війна становить загрозу для об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ). Від початку повномасштабного вторгнення 44% площ усіх заповідників та національних парків України знаходяться на тимчасово окупованих територіях або у зоні бойових дій (УПГ, 2022). Вздовж державного кордону і Азово-Чорноморського узбережжя знаходяться найцінніші заповідні території – Асканія-Нова, Чорноморський біосферний заповідник, що є об'єктами охорони ЮНЕСКО, та десятки інших унікальних заповідників і національних парків. Зараз ці території поступово звільнюються, інші – все ще під окупацією, тому вести природоохоронну діяльність там практично неможливо. Значна частина об'єктів ПЗФ, які десятиліттями перебували під охороною держави, на жаль, нині не мають жодних гарантій збереження.

За даними Громадського об'єднання «Екодія» станом на 10 листопада 2022 р. на території України зафіксовано 685 випадків потенційної шкоди довкіллю, спричинених російською агресією. Найбільше їх зафіксовано на території

23-24 листопада 2022 року,
Тернопіль, ТНТУ

Дніпропетровської (148), Харківської (103), Миколаївської (82), Донецької (58), Запорізької (57), Луганської (47), Київської (37) та Сумської (36) областей (ГО «Екодія», 2022). До основних категорій належать: ядерна та енергетична безпека, пошкодження промислових об'єктів, вплив на морську екосистему, відходи тваринництва та інші види військових дій, які катастрофічно впливають на навколишнє середовище.

Органи Держекоінспекції розрахували кількісний показник шкоди, завданої війною на території нашої держави за вісім місяців. Так, більше 180 тис. м² ґрунтів забруднено небезпечними речовинами; більш ніж 2,3 млн м² земель засмічено залишками знищених об'єктів та боєприпасів; 680 т нафтопродуктів згоріло під час обстрілів, забруднивши атмосферне повітря небезпечними речовинами; 23 тис. га лісів випалено внаслідок обстрілів; критичної інфраструктури, знищено більше 7 млн м² об'єктів інфраструктури, у тому числі критичної, залишки яких спричинили шкоду довкіллю (Держекоінспекція, 2022). Це далеко не повний перелік збитків, завданих навколишньому середовищу. Масштабність військових дій на українських територіях призводить до того, що природа не встигає самовідновлюватися та компенсувати руйнівні наслідки війни.

Крім економічних, інфраструктурних, гуманітарних та соціальних, маємо масштабні екологічні зміни, які вкрай негативно впливають на навколишнє природне середовище не лише України, але цілої Європи. Через неможливість здійснення об'єктивної оцінки рівня екологічної ситуації у зоні бойових дій важко спрогнозувати шляхи її можливого виправлення. Першочергову роль у цьому плані відіграють заходи щодо припинення війни в Україні, та за участі міжнародного співтовариства притягнення країни-агресорки до відповідальності за вчинені злочини, у тому числі злочини проти довкілля.

Перелік використаної літератури:

1. Випадки потенційної шкоди довкіллю, спричинені російською агресією. URL: <https://ecoaction.org.ua/warmap.html>
2. Держекоінспекція: 8 місяців війни завдали довкіллю України масштабної шкоди. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/2408>
3. Лісоуправління на територіях, забруднених вибухонебезпечними предметами. URL: <https://wwf.ua/>
4. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/>
5. Радіаційна загроза для Європи: у Чорнобильській зоні відчуження горить 7600 га радіаційно-забруднених лісів. URL: <https://uncg.org.ua/chornobyl/>
6. 44% найцінніших природних територій України охоплені війною. URL: <https://uncg.org.ua/>